

*Enok Mortensen: The Danish Lutheran Church in America. (Kirkehistoriske Studier, Serie II nr. 25, Gad, 1967). 319 s.*

I »Dagbladet« for den 26. marts 1868 kan man finde et referat fra et møde for unge teologer, der havde fundet sted på Borchs Kollegium dagen før. Det var indkaldt af den energiske pastor Johs. Clausen, Ryslinge, senere kendt som den fynske forsvarsbevægelses nidkære leder og meget omtalt efter hans offentligt bekendte overgang fra Indre Mission til Grundtvigianisme. Skønt mødet i 1868 var »lidet talrigt besøgt«, betegner det dog lidt af en begivenhed: begyndelsen til en livskraftig kirkelig bevægelse blandt de danske udvandrere i U.S.A. Det er om denne dansk-amerikanske lutheranske kirke, at pastor Enok Mortensen, Des Moines, Iowa, har skrevet en grundig og fortræffelig bog. Den udkommer samtidigt i U.S.A. og Danmark, herhjemme optaget i serien Kirkehistoriske Studier.

Der havde været mange tilløb til dannelse af menigheder blandt de danske udvandrere før 1868, men det var først efter Johs. Clausens initiativ, den danske kirkebevægelse i Amerika blev virkelig organiseret og fik nogen udbredelse. Netop i 1868 var udvandringsspørgsmålet blevet et af dagens samtaleemner. Rigsdagen gennemførte en lov om beskyttelse af udvandrerne under rejsen, pressen skrev med bekymring om sagen, og agenter fra talrige oversøiske lande sværmede rundt i Skandinavien for at hverve folk. Det var naturligt, at kirken med dens stærke fædrelandsfølelse i disse år også tog dette nationale problem op – det danske mindretal i Amerika skulle bevares for Danmark ligesom mindretallet i Slesvig.

Som resultat af det omtalte møde

nedsattes et udvalg i København, der skulle tage stilling til, hvorvidt der var trang til åndelig vejledning blandt danskerne i Amerika, og året efter udsendtes den slesvigske præst Grove-Rasmussen til U.S.A. (se hans interessante skildring af rejsen i Nordisk Månedsskrift 1871 II s. 241–293). I de følgende årtier rejste et betydeligt antal danske præster til U.S.A. Langt de fleste vendte hjem igen efter nogle år, men efter oprettelsen af danske præsteseminarier og højskoler i Iowa, Wisconsin og Nebraska uddannedes så mange dansk-amerikanere til præstegerningen, at udsendelsen fra Danmark blev overflødiggjort. I dag findes 76 danske kirkesamfund i Amerika.

En fremstilling af den dansk-amerikanske kirkes udvikling igennem 100 år bliver ikke i første række en opmuntrende beskrivelse af stadig åndelig grøde og organisationsmæssig ekspansion. De danske lutheranere i U.S.A. gjorde sig nemlig fra begyndelsen bemærkede ved en usædvanlig splidagtighed. Det kirkelige liv blandt emigranterne blev præget af kampe og skismaer, der vistnok langt overgik de brydninger, der samtidigt foregik i hjemlandets folkekirke. Splittelserne i U.S.A. var imidlertid ikke alene af theologisk art, altså en deling i Indre Mission og Grundtvigianisme, men havde også en social baggrund. Blandt de nordiske indvandrere indtog de danske en særstilling i henseende til assimilationen i det amerikanske samfund. Af grunde, der endnu ikke rigtigt er udforskede, lod danskerne sig »amerikanisere« langt hurtigere end svenskere og nordmænd, ligesom de også spredte sig over et langt større område i U.S.A. Desværre kommer Enok Mortensen kun sporadisk ind på dette fænomen, der i høj grad ville have

bidraget til at forklare baggrunden for de voldsomme kirkelige brydninger.

Som en årsag til kampens opståen bør dog nævnes den indblanding, der fra begyndelsen skete fra den ældre og langt bedre organiserede norske kirke i U.S.A. I 1870'erne førte dennes leder, præsten J. Müller-Eggen et formeligt korstog mod grundtvigianerne, som han åbent undsagde og kaldte for kættere. Først langt op i det 20. århundrede dæmpedes stridighederne noget, men blev først bragt endeligt til ophør i 1962, da de forskellige danske grupper samlet indtrådte i overorganisationen Lutheran Church of America.

Pastor Enok Mortensen har gode forudsætninger for at skildre sin kirkes bevægede udviklingshistorie, bl. a. var han 1944–62 arkivar for det danske kirkearkiv i Des Moines, Iowa, og hans bog er da også blevet en veldokumenteret og dybtgående fremstilling. Man kunne måske godt have ønsket emnet belyst ud fra en mere alsidig belysning end den rent kirkehistoriske, til gengæld er der i denne henseende mange interessante oplysninger at hente i hans bog. Bogen er desuden mere end en rent historisk beretning, for som teolog er Enok Mortensen dybt engageret i de gamle stridigheder, og i et afsluttende kapitel gør han op med de mange års diskussioner.

*Kristian Hvidt*

*Jan Olof Olsson: 1914. Om skuddene i Sarajevo og optakten til den første verdenskrig. (Gyldendal). 403 s.*

Halvhundredåret for den første verdenskrigs udbrud er blevet mindet gennem udsendelsen af en række værker om krigen og dens forhistorie.

Erindringer om disse begivenheder var ellers begyndt at glide noget i baggrunden til fordel for den anden verdenskrig. Men i de senere år har der været en voksende erkendelse af, at den første krig måske er nok så skelsættende som den anden, der nøjere betænkt er en fortsættelse af den første. I 1914 sluttede en epoke; det kan man ikke sige om året 1939. Den anden verdenskrigs vigtigste begivenhed var utvivlsomt atombomben, men den kom først til anvendelse en halv snes dage, før krigen sluttede.

Den svenske historiker og journalist Jan Olof Olssons bog »1914« udkom i 1964 og fik straks en glimrende modtagelse i Sverige. Det er særdeles forståeligt, thi bogen, der nu foreligger i dansk udgave, er velskrevet, klart bygget op og forsynet med et udmærket illustrationsmateriale. Den giver sig heller ikke ud for mere, end hvad den er: en populær skildring af optakten til krigens udbrud. Der er især grund til at fremhæve kapitlet om Tyskland før juli 1914, der har fået den ganske rammende overskrift: »Den allerhøjeste krigsherre og hans armé«. Billedet af den evigt skriven- de, talende og optrædende kejser er aldeles ypperligt. »Han er let at genkende. Mange kan have truffet ham i det virkelige liv. Han er den forkælede søn af velhavende familie, besat af lysten til at imponere, til at blande sig med alle, til at dukke op blandt sejlsportsfolk og snakke om rigning og vindforhold, til at stige til hest med ryttere og komme med bemærkninger om andres sadel, til at forsøge at indynde sig hos hvad han kalder godtfolk med malplacerede grovheder, i den tro, at de vil gøre lykke. Han er drengen, der optræder som pokkers karl, og som med jævne mellemrum er brudt sammen, har lukket sig inde for at græde, er gået i seng